



TEL AVIV
UNIVERSITY
תל אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין – החוג למקרא

מגילות מדבר יהודה בהקשריהן ההיסטוריים

שיעור ב"א, סמסטר ב, תשע"ז

המורה: ד"ר נועם מזרחי
מס' קורס: 0690.1236.01
שעת קבלה: יום ב, 18:00–19:00 (רוזנברג 104)
מועד ומקום: יום ב, 15:16–17:45 (רוזנברג 104)
דוא"ל: nmizrahi@post.tau.ac.il
אתר הקורס: <http://moodle.tau.ac.il>

תיאור הקורס

גילויין של מגילות מדבר יהודה באמצע המאה העשרים חולל מהפכה עמוקה בחקר המקרא וימי הבית השני. לראשונה ניתנה לחוקרים גישה לתעודות אותנטיות מן התקופה ההלניסטית והרומית המעידות על מגוון היבטים בחיי הרוח והיצירה הספרותית בשלהי ימיו של הבית השני. הקורס מבקש להציג באופן שיטתי את אוספי הטקסטים שנתגלו באתרים שונים במדבר יהודה, (במיוחד במערות שליד חורבת קומראן), את הסוגות הספרותיות השונות המיוצגות באוספים אלה על רקע הקשרן ההיסטורי, ואת מצבו המעודכן של המחקר בחזיתות העיקריות. כמו כן ננסה להבין כיצד הושפע המחקר מן ההקשר ההיסטורי של התגלית עצמה ומן ההקשרים שפעלו בהם החוקרים לדורותיהם.

את רוב השיעורים מלווה קריאה במאמרים מתוך הקובץ 'מגילות קומראן: מבואות ומחקרים', בעריכת מנחם קיסטר, ירושלים תשס"ט (להלן: 'מבואות ומחקרים'). הספר סרוק בשלמותו באתר 'כותרי'.

כרך א: <http://www.kotar.co.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=95209587#1.1688.6.default>

כרך ב: <http://www.kotar.co.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=95215400#1.1744.6.default>

חובות, מטלות, ציון

בחינת סיכום בסוף הקורס (מטיפוס שאלות רב-בררה, 'מבחן אמריקאי') – 100%.
החומר לבחינה כולל את החומר שנלמד בשיעורים וכן את קריאת החובה הצמודה לכל שיעור.

○ מועד א: יום א, 9.7.2017 בשעה 13:00

○ מועד ב: יום ג, 8.8.2017 בשעה 13:00

משאבים כלליים

- תצלומי המגילות ממערה 1 באתר היכל הספר:
<http://dss.collections.imj.org.il/he/home>
- קטעי המגילות בספרייה המקוונת ע"ש ליאון לוי מיסודה של רשות העתיקות:

http://www.deadseascrolls.org.il/?locale=he_IL

- מהדורת קימרון (לפי שעה, כרך א בלבד):

<http://www.kotar.co.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=95358833>

- מאגרים ביבליוגרפיים ואחרים באתר מרכז אוריון:

<http://orion.mscc.huji.ac.il/>

א. מבוא: פרשת הגילוי ופרסומם, האוספים לאתריהם (13.3.2017)

דמויות המפתח; האתרים בכלל וקומראן בפרט; מלאכת המיון, הזיהוי והצירוף; תחומי המחקר

- **קריאת חובה:** חנן אשל, "תולדות התגליות הארכאולוגיות בקומראן", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 24–3.

- **קריאת רשות:** דבורה דימנט, "תולדותיה של עדת המגילות לאור חידושים בחקר מגילות קומראן", הנ"ל, כלים שלובים: מגילות מדבר יהודה וספרות ימי הבית השני, ירושלים תש"ע, עמ' 15–39;

Edmund Wilson, *The Dead Sea Scrolls: 1947–1969*, London 1969

- **להרחבה:** סדרת DJD = *Discoveries in the Judaean Desert*, I–XL, Oxford 1955–2009

ב. הרקע ההיסטורי של מגילות קומראן (20.3.2017)

המקורות ההיסטוריים, לרבות כתבי יוסף בן מתתיהו; תהפוכות התקופה ההלניסטית; מימי החשמונאים ועד ימי בית הורדוס

- **קריאת חובה:** חנן אשל, "ההיסטוריה של עדת קומראן וההיבט ההיסטורי של ספרות הפשרים", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 191–207.

- **קריאת רשות:** דוד פלוסר, "פרושים, צדוקים ואיסיים בפשר נחום", ספר זיכרון לגדליהו אלון: מחקרים בתולדות ישראל ובלשון העברית, בעריכת מנחם דורמן, שמואל ספראי ומנחם שטרן, תל אביב תש"ל, עמ' 133–168 = דוד פלוסר, יהדות בית שני: קומראן ואפוקליפטיקה, בעריכת סרג' רוזר, ירושלים תשס"ב, עמ' 184–219.

- **להרחבה:** Emil Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.–A.D. 135): A New English Version, Revised and Edited*, ed. Geza Vermes, Fergus Millar, Matthew Black and Martin Goodman, I–III, Edinburgh 1973–87

- **מקורות ראשוניים:**

ספרי המקבים

- מקבים א, תרגום אוריאל רפפורט, ירושלים תשס"ד (תרגום קודם מאת אברהם כהנא, בתוך

מהדורת הספרים החיצונים שבעריכתו, כרך ב, ספר א, עמ' א–עא).

- מקבים ב, תרגם דניאל שוורץ, ירושלים תשס"ה (תרגום קודם מאת אברהם כהנא, בתוך מהדורת הספרים החיצונים שבעריכתו, כרך ב, ספר א, עמ' עב-רלא).
- כתבי יוסף בן מתתיהו (פלוויס יוספוס)
- תולדות מלחמת היהודים ברומאים, תרגמה ליזה אולמן, ירושלים תש"ע.
- קדמוניות היהודים, תרגם אברהם שליט, א-ג, ירושלים תש"ד-תשכ"ג.
- חיי יוסף, תרגם דניאל שוורץ, ירושלים תשס"ח.
- נגד אפיון, א-ב, תרגם אריה כשר, ירושלים תשנ"ז.

ג. מגילות המקרא (27.3.2017)

- בין מעמד קנוני לקיבוע הנוסח; בין מקרא למקרא משוכתב; המגוון הטקסטואלי בימי בית שני
- **קריאת חובה:** צפורה טלשיר, "המגילות המקראיות ממדבר יהודה", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 601-612.
- **קריאת רשות:** עמנואל טוב, "נוסח המסורה לאור תגליות מדבר יהודה וספרות חז"ל", שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום יד (תשס"ד), עמ' 119-139.
- **להרחבה:** Eugene Ulrich (ed.), *The Biblical Qumran Scrolls: Transcriptions and Textual Variants* (VT Supp. 134), Leiden 2010

ד. הספרות הכתתית ורקעה הסוציולוגי וההיסטורי (3.4.2017)

- המושג 'כת' והשלכותיו; הפיצול לכתות בימי בית שני; שאלת הזיהוי בין 'כת קומראן' לאיסיים; בעיית הלוח הכתתי
- **קריאת חובה:** דניאל שוורץ, "כת מדבר יהודה והאיסיים", מבואות ומחקרים, כרך ב, עמ' 497-528.
- **קריאת רשות:** יונתן בן-דב, "השנה בת 364 יום בקומראן ובספרות החיצונית", מבואות ומחקרים, כרך ב, עמ' 435-476; יעקב ליכט, "מטעת עולם ועם פדות אל", מחקרים במגילות הגנוזות: ספר זכרון לאלעזר ליפא סוקניק ז"ל, בעריכת יגאל ידן וחיים רבין, ירושלים תשכ"א, עמ' 49-75.
- **להרחבה:** אלברט באומגרטן, הכיתתיות בימי הבית השני: מסה היסטורית-דתית-חברתית (האוניברסיטה המשודרת), תל אביב תשס"ב.

חופשת פסח (5-18.4.2017) – חג שמח וחופשה נעימה!

ה. ספרות הפשרים (24.4.2017)

- המושג 'פשר'; תפיסת הפירוש האקטואליסטי; הרקע האפוקליפטי של הפשרים

- **קריאת חובה:** בלהה ניצן, "מגילות הפשרים מקומראן", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 169–190.
- **קריאת רשות:** בלהה ניצן, מגילת פשר חבקוק ממגילות מדבר יהודה, ירושלים תשמ"ו.
- **להרחבה:** Maurya P. Horgan, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books* (CBQ.MS 8), Washington, D.C. 1979

יום הזיכרון ויום העצמאות (1-2.5.2017)

ו. 'תורת שתי הרוחות' ותפיסת העולם הדואליסטית (8.5.2017)

- המושגים 'דואליזם' ו'גזרה קדומה'; 'תורת שתי הרוחות' המשוקעת בסרך היחד; מקורות אפשריים
- **קריאת חובה:** מנחם קיסטר, "על הרע ועל הטוב: הבסיס התאולוגי של עדת קומראן", מבואות ומחקרים, כרך ב, עמ' 497–528.
 - **קריאת רשות:** יעקב ליכט, "שוקיים סימן לבחירה: צד חדש בתורתם של אנשי כת מדבר יהודה", תרביץ לה, א (תשכ"ו), עמ' 18–26.
 - **להרחבה:** Jörg Frey, "Different Patterns of Dualistic Thought in the Qumran Library: Reflections on their Background and History," in *Legal Texts and Legal Issues... Published in Honour of Joseph M. Baumgarten* (STDJ 23), ed. Moshe Bernstein, Florentino García Martínez and John Kampen, Leiden 1997, pp. 275–335

ז. מגילת המלחמה: בין חומר לרוח (15.5.2017)

- מרצה אורח: ד"ר גיא שטיבל, החוג לארכאולוגיה ולימודי המזרח הקדום
- **קריאת רשות:** בריאן שולץ, "מגילת מלחמת בני אור בבני חושך: הצד הספרותי", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 321–340; ישראל שצמן, "מגילת מלחמת בני אור בבני חושך: היבטים צבאיים", שם, עמ' 341–383.
 - **להרחבה:** יגאל ידן, מגילת מלחמת בני אור בבני חושך ממגילות מדבר יהודה, ירושלים תשט"ו

ח. ההלכה הכיתתית ו'מקצת מעשי התורה' (22.5.2017)

- בין 'הלכה' ל'הלכה כתתית'; הקלות וחומרות; מושגי הטומאה והטהרה; האיגרת ההלכתית
- **קריאת חובה:** כנה ורמן ואהרן שמש, "ההלכה במגילות מדבר יהודה", מבואות ומחקרים, כרך ב, עמ' 409–433.
 - **קריאת רשות:** מנחם קיסטר, "עיונים במגילת מקצת מעשי התורה ועולמה: הלכה, תאולוגיה, לשון ולוח", תרביץ סח, ג (תשנ"ט), עמ' 317–372.

- **להרחבה:** יעקב זוסמן, "חקר תולדות ההלכה ומגילות מדבר יהודה: הרהורים תלמודיים ראשונים לאור מגילת 'מקצת מעשי התורה'", תרביץ נט, א-ב (תש"ף), עמ' 11-76; ורד נעם, מקומראן למהפכה התנאית: היבטים בתפיסת הטומאה, ירושלים תש"ע.

ט. תקנוני העדה והחיבורים שסביבם: ברית דמשק וסרך היחד (29.5.2017)

- התקנונים והחיבורים; חוקת המתנדבים וחוקת העונשים; בין כת האיסיים לעדת היחד
- **קריאת חובה:** יהודה שיפמן, "ספר ברית דמשק ומגילת הסרכים", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 275-298.
 - **קריאת רשות:** מגן ברושי, "אורחות חיים בקומראן", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 25-48.
 - **להרחבה:** יעקב ליכט, מגילת הסרכים ממגילות מדבר יהודה, ירושלים תשכ"ה

י. שירה ותפילה (5.6.2017)

- מזמורים בנוסח המקרא; סדרי תפילות ושאלת התהוותה של תפילת הקבע; היצירה הלירית ומגילת ההודיות
- **קריאת חובה:** בלה ניצן, "ליטורגיה בקומראן: תפילות הקבע", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 225-260.
 - **קריאת רשות:** Esther G. Chazon, "Prayers from Qumran and their Historical Implications," *Dead Sea Discoveries* 1,3 (1994), pp. 265-284
 - **להרחבה:** יעקב ליכט, מגילת ההודיות ממגילות מדבר יהודה, ירושלים תש"ז; איילין שולר, "מגילת ההודיות", מבואות ומחקרים, כרך א, עמ' 261-273.

יא. בין היהדות הקדומה לראשית הנצרות (12.6.2017)

- הספרות הכתתית והאפוקליפטית כרקע לצמיחת הנצרות; נקודות מגע עם הברית החדשה לאגפיה: הבשורות, האיגרות, האפוקליפסה; דמויות מפתח: ישוע מנצרת, יוחנן המטביל, שאול התרסי (פאולוס)
- **קריאת חובה:** דניאל שוורץ, "קומראן והנצרות הקדומה", מבואות ומחקרים, כרך ב, עמ' 613-628.
 - **קריאת רשות:** דוד פלוסר, "כת מדבר יהודה והנצרות לפני פאולוס", הנ"ל, יהדות ומקורות הנצרות, תל אביב תשל"ט, עמ' 313-358.
 - **להרחבה:** דוד פלוסר, "טבילת יוחנן וכת מדבר יהודה", יהדות ומקורות הנצרות, עמ' 81-112.

יב. שימור וזיכרון היסטורי במאה העשרים ואחת (19.6.2017)

- מרצה אורחת:** גבי פנינה שור, אוצרת המגילות ברשות העתיקות

- **קריאת רשות:** Pnina Shor, Marcello Manfredi, Greg H. Bearman, Emilio Marengo, Ken Boydston and William A. Christens-Barry, "The Digitization Project of the Dead Sea Scrolls," *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies* 2,2 (2014), pp. 71–89
- **להרחבה:** יגאל ידין, מגילת המקדש, תל אביב תש"ן; אדולפו רויטמן, בהשתתפות שולמית לדרמן, סוד ההיכל: בעקבות מגילת המקדש, ירושלים 2003.

יג. איגרות בר כוכבא והתעודות ממדבר יהודה (12.6.2017)

- מן 'המרד הגדול' אל מרד בר-כוכבא; מערות המפלט; הארכיון של בבתא כצוהר לחיי היומיום בין המרידות; הצגת הבחינה ושאלון לדוגמה
- **קריאת חובה:** חנן אשל, "תולדות המחקר וסקירת הממצא ממערות המפלט במדבר יהודה", מערות המפלט מתקופת מרד בר-כוכבא: קובץ א, בעריכת חנן אשל ודוד עמית, ירושלים תשנ"ט, עמ' 23–68.
 - **קריאת רשות:** יגאל ידין, החיפושים אחר בר-כוכבא: פרשת התגליות במערות מדבר יהודה ואיגרותיו של מנהיג המרד נגד רומא, ירושלים 1977; הנ"ל, מצדה: בימים ההם בזמן הזה, תל אביב 1970.
 - **להרחבה:** עדה ירדני, אוסף תעודות ארמיות, עבריות ונבטיות ממדבר יהודה וחומר קרוב, א–ב, ירושלים 2000.